

Кондик Г. В.

*курсант факультету
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції*

Науковий керівник:

Догорученко К. О.

*старший викладач кафедри
теорії та історії держави та права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ЗМІСТ І ЗНАЧЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Конституція Пилипа Орлика є найціннішою пам'яткою українського конституціоналізму початку XVIII століття. Значення цього нормативно-правового акту слід розглядати у взаємозв'язку із прогресом європейської та, зокрема, української, правосвідомості. Адже Конституція Пилипа Орлика є юридичним вираженням так званого «суспільного договору», що став основою для формування суспільно-правових демократичних перетворень. Фактично цей документ обумовив загальні державобудівні традиції України.

Конституція П. Орлика 1710 року стала першою демократичною конституцією, яка передбачала чітке розділення влади на законодавчу, виконавчу та судову. До того ж, висвітлені в ній ідеї, є результатом політичного та соціально-економічного становлення України, доказом існування української національної свідомості. Тема актуальна також і з огляду на те, що документ є базисом створення української нормотворчої традиції, що відображає економічні, соціальні, політичні, релігійні та культурні звичаї українського народу.

Фундаментальними напрацюваннями із проблеми історії формування українського конституціоналізму є праці О. Апановича, Т. Чеховича, Т. Чухліба, А. Слюсаренка, А. Шабловського, В. Шевчука та О. Трофимука.

Конституція під офіційною назвою «Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького» була прийнята 5 квітня 1710 року на загальній козацькій раді поблизу Бендер. Одночасно було оголошені й затверджено «Пакти й конституції законів та вольностей Війська Запорозького», які згодом стали називатися Конституцією Пилипа Орлика [1, с.35].

Основні положення Конституції мали вияв договору між гетьманом і козацькою старшиною та запорожцями, що було притаманно західній європейській традиції й що підтверджує її демократичний характер. Конституцію склали преамбули та 16 пунктів, де було сформульовано основні принципи створення автономної держави.

У преамбулі Конституції було коротко окреслено історію народу Руського і Війська Запорозького:

«Народ козацький, давній та відважний, раніше званий Хозарським» став засновником Київської держави і раніше від князя Володимира Святославовича християнство прийняв Каган «хозарів-козаків» [4, с.10]. Так засновувався історична перевага Української держави, де першість була властива козацтву.

У пункті першому про «Віру Православного Східного Обряду», визначено державну релігію, а також встановлено пріоритет автокефалії Української Церкви за відносного підпорядкування Константинопольському патріархові.

Надалі у першому розділі було визначено зміст та значення національного суверенітету. Зокрема, встановлювалися кордони Української держави, відповідно до умов Зборівського мирного договору 1649 р. з Річчю Посполитою, які було засвідчено ще за часів Богдана Хмельницького. Гетьман повинен був гарантувати недоторканність і непорушність кордонів і оберігати територіальну цілісність держави [4, с.10].

Розділи IV та V стосуються захисту інтересів Війська Запорозького. Але головне місце посідає шостий пункт Конституції, де викладено принципи організації діяльності органів державної влади.

Пилип Орлик створював систему державного управління, базуючись на відмежуванні повноважень між зазначеними в Конституції органами державної влади й паралельному поєднанні всіх гілок влади в цілісний державний устрій [1, с.7].

Найвищий щабель в цьому механізмі посідав колегіальний представницький орган. Якщо в суверенних державах, зазначено в Конституції, додержуються похвального й вигідного для публічного балансу порядку, «а саме – і під час війни, і в умовах миру збирати приватні й публічні

ради, обмірковуючи спільне благо батьківщини, на яких і незалежні володарі у присутності його Величності не відмовлялися підкорити свою думку спільному рішенню урядовців і радників, то чому б вільній нації не дотримуватися такого ж прекрасного порядку?» [2, с.33].

У Конституції зазначено, що найголовніші проблеми державного й суспільного життя мають розв'язуватися на Генеральних Радах, і багаторазово наголошує на їхніх законодавчих функціях. Рішення Генеральної Ради мали вищу юридичну силу і були в деяких випадках обов'язковими. Зокрема, пункт

XII встановлював, що лише «за високим рішенням Генеральної Ради у присутності Гетьмана» може бути прийнято «урочисто і непорушно»: кому належить згідно із законом, а кому не належить користуватися правом управління публічними маєтками, і які саме належить виконувати повинності підданим.

Виконавча влада повністю перебувала в руках Гетьмана, повноваження

якого були досить широкими. Зважаючи на негативний досвід колишнього гетьманського управління, Конституція з метою уникнення можливості привласнення влади в державі детально виписує норми регулювання діяльності гетьмана, встановлюючи межі його повноважень.

Окрему увагу в Конституції було присвячено управлінню фінансовими справами. Обиралось у кожному полку по двоє присяжних скарбників, утворених спільною ухвалою двох суспільних станів: козаків і простого люду [2, с.34].

Також однією з гілок влади за Конституцією була судова. У разі, коли хтось із старшини, полковників, генеральних радників, знатних козаків або інших урядників чи рядових козаків скоїть злочин, який загрожує Гетьманській честі, то таких злочинців не карали одноособово. Було створено Генеральний Суд, який виносив рішення, «якому кожен мусить підкорятися як переможений законом» (VII) [1, с.28].

Отже, Конституція Пилипа Орлика 1710 року затверджувала демократичне державне управління, яке «вільним волевиявленням і голосуванням стосовно рівної, постійної і ніколи не порушеної форми влади і підкорення було ухвалено» [3, с.254]. Особливістю цієї форми правління було специфічне розмежування повноважень між окремими гілками влади, а також наявність механізму стримування і противаг.

1. Мироненко О. Історія конституції України. Київ, 1997. 60 с.
2. Полищук И. Основные идеи государственно-политического устройства в конституции Пилипа Орлика. Политология : учеб. пособие. Харьков, 2001. 245 с.
3. Шабловський А. Порівняння політичних систем України за Конституцією Пилипа Орлика та Конституцією УНР 1918 р. Студентський вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Рівне, 2015. № 2. С. 254–257.
4. Страхов М. Конституція Пилипа Орлика 1710 року. Державне будівництво та місце самоврядування : зб. наук. праць присвячено Конституції гетьмана П. Орлика 1710 року. Харків : Наук.-досл. ін-та держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2006. Вип. 11. С. 10–17.